

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ВЧИТЕЛЮВАННЯ

У статті розглянуто питання щодо історичних засад здатності до вчителювання, яке завжди було і залишається актуальним в різні цивілізаційні епохи. Відомі науковці та педагоги в своїх працях розкривали шляхи становлення педагога як особистості, яка здатна завдяки своїм вмінням та навичкам виховати всебічно розвинену людину. Це Аристотель, Я.А.Коменський, А.С. Макаренко, К.Д.Ушинський, Й.Г.Песталоцці, В.О.Сухомлинський, Ф.А.В.Дістервег, Й.Ф. Герbart та ін. Сучасні педагоги теж займаються цим питанням, зокрема Ш.О.Амонашвілі, С.М.Лисенкова та багато інших. У нашому дослідженні зосередимо свою увагу на одному із найважливішому факторі сучасного педагога — здатності до вчителювання.

Ключові слова: здатність, вчителювання, здатність до вчителювання.

The article examines the question of the historical foundations of the ability to teach, which has always been and remains relevant in different civilizational epochs. Well-known scientists and teachers in their scientific works revealed the ways of becoming a teacher as a person who, thanks to his skills and abilities, is able to educate a comprehensively developed person. This is Aristotle, J.A. Komenskyi, A.S. Makarenko, K.D. Ushinskyi, Y.G. Pestalozzi, V.O. Sukhomlynskyi, F.A.V.Disterweg, J.F. Herbart and others. Other teachers also take care of their meals, such as Sh.O.Amonashvili, S.M.Lisenkov and many others. In our research, we will focus our attention on one of the most important factors of a modern teacher — the ability to teach.

Key words: ability, teaching, ability to teach.

Постановка проблеми. Педагогічна професія є однією з найдавніших та найважливіших у світі. Бути педагогом означає бути великим творцем педагогічних ідей, майстром втілювати їх. Важливою проблемою сьогодення є саме здатність до вчителювання, починаючи з історичної епохи і до сьогодення. Ми розглянули безліч варіантів трактування термінів «здатності», «вчителювання» та «здатності до вчителювання». За версією О.Д.Пономарьової, здатність — це спроможність втілювати певні ідеї. Г.Олпорт дає інше визначення, вказуючи на те, що здатність — це здібність особи ефективно відповідати запитам реального життя та досягати особистих цілей. Терміни «здатність» і «вчителювання» є взаємопов'язаними між собою. В. Громовий пояснює вчителювання як спосіб впливу на учнів. С.Ожогов вважає, що це професійна діяльність педагога. Л.Гриневич визначала здатність вчителювання як важливий аспект освітнього процесу, без якого він не є можливим. Ці два поняття є майже одним цілим, адже для того, щоб бути вчителем, необхідно мати певні природні здібності, обдарування та постійно розвивати їх. Тому можемо сказати, що здатність до вчителювання — це вміння людини впливати на учнів, передавати їм свої знання та вміння, користуючись при цьому своїми задатками, якостями та природними здібностями. В поєднанні з цим педагог повинен мати моральні та духовні цінності, бути прикладом для школярів. [6, с.97]

Починаючи зі стародавніх часів, відомі педагоги та науковці в своїх працях розкривали питання становлення педагога та аналізували основні задатки становлення майбутнього вчителя. Виникали перші школи, в яких створювалась власна навчально — виховна система. [5, с.11] Як приклад, можемо взяти братські школи, в яких характерною рисою був тісний зв'язок між вчителем та вихованцями. У суботу педагог приділяв учням більше уваги, ніж в інші дні, проводив бесіди на різні теми, знайомив з правилами поведінки з батьками, вчителями, у церкві, школі. Учні розсаджувались у певному, вказаному вчителем, порядку, й ці місця залежали від успішності в навчанні, а не згідно з походженням чи матеріальним станом батьків. "Багатий над убогим нічим не має бути вищий у школі, тільки самою наукою". [5, с.72]

Стан дослідження. Питанням щодо дослідження здатності до вчителювання на сьогоднішній день займається багато видатних педагогів, зокрема М.М.Фіцла, Н.Є.Мойсеюк, І.Ф.Кривонос та багато інших. В своїх працях вони описують педагога як новатора, здатного втілювати нові ідеї у освітньому процесі, створювати щось цікаве та неповторне, керуючись базою педагогічного досвіду, яка формувалась з історичних часів. І.Ф.Кривонос є автором підручника «Педагогічна майстерність». Там він зауважує, що передовий педагогічний досвід формується на базі досвіду в цілому як самостійна функціональна підсистема із своїм набором ефективних прийомів та методів навчання і виховання. [2, с.86]

Н.Є.Мойсеюк вважає, що передовий педагогічний досвід – це діяльність педагога, що забезпечує стійку ефективність навчально-виховного процесу шляхом використання оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових систем навчання і виховання або вже відомих форм, методів, прийомів, засобів роботи на підставі їх удосконалення. [7, с.48] В своєму навчальному посібнику «Педагогіка» автор описує основні педагогічні цінності, рушійні сили педагогічного процесу та структуру педагогічної діяльності вчителя.

М.М.Фіцла зауважує, що в досвіді педагогів-новаторів чітко простежуються риси, які відрізняють їхню педагогічну діяльність, розкривають індивідуальність. [6, с.72]

Зараз створюється багато наукових праць та статей, в яких детально прописується образ педагога. Це Бобрицька В.І, яка є авторкою праці «Дослідження мотиваційної сфери навчальної діяльності майбутніх учителів». В ній описуються основні аспекти формування мотиваційної сфери педагога. Також можемо розглянути працю Овсянкіної Л.П. «Вивчення професійної спрямованості майбутніх педагогів як умова їх ефективної соціалізації», в якій педагогічна професія розглядається як певна психологічна здатність вчителя правильно організувати освітній процес.

Метою статті є проведення компаративного аналізу для порівняння і знаходження спільних та відмінних ознак між формуванням здатності до вчителювання з історичних часів та сьогодення.

Виклад основного матеріалу. В різні історичні епохи образ вчителя розглядався по-різному, враховуючи країни та методи виховання. Яскравим прикладом цього є методи виховання в Спарті та Афінах, які дуже різнилися між собою. В Спарті учні з семи років виховувалися в умовах казарми. Методи виховання були дуже жорсткими, а самі вчителі вирізнялися міцним характером та сильною волею. [5, с.204] Метою виховання було виховати справжнього загартованого воїна, який здатний був володіти зброєю, вирізнявся мужністю та силою. На противагу спартанським методам виховання постає афінська система. В ній передбачається різнобічний гармонійний розвиток особистості, вміння читати, писати, володіти словом. Педагоги були розумними та освіченими людьми, які намагалися закласти майбутньому поколінню свої знання та вміння.

Виховання є важливою складовою педагогічної діяльності. Так, наприклад, Аристотель вважав, що виховування є державною функцією і зводиться до формування в особистості необхідних довершеностей. [4, с.9] Для цього слід використати три фактори: природні задатки, спроможність набувати звичку і здатність робити судження.

Одним із відомих діячів, який також займався питанням становлення педагога, здатності до вчителювання та розглядом його здібностей можемо назвати Яна Амоса Коменського. Це відомий чеський педагог-гуманіст, письменник, автор багатьох наукових праць, однією з яких є «Велика дидактика». В ній науковець розкривав основні педагогічні ідеї та описував образ педагога. Він вважав, що професія вчителя є «найпочеснішою під сонцем». [1, с. 12] За його словами, педагог мав бути найкращим поміж людей, тому вимоги до них ставив дуже високі: чесність, працьовитість, любов до учнів. Найбільша ж турбота вчителя — захоплювати школярів своїм прикладом.

Коменський вважав, що розум людини спроможний охопити все, що завгодно. Для цього потрібно навчатися послідовно і поступово, дотримуючись таких правил: «від

близького до далекого», «від цілого до окремого», «від знайомого до незнайомого». [1, с.23]

Ще одним відомим педагогом є Антон Семенович Макаренко. Автор наукових статей та праць, таких як «Про мій досвід», «Методика організації виховного процесу». Багато уваги у своїх надбаннях приділяв саме педагогіці та образу вчителя, який зміг би у майбутньому виховати всебічно розвинену особистість. Він казав «Педагогічна майстерність заключається і в постановці голосу вихователя, і в керуванні власним обличчям... Педагог не може не грати... Учню іноді треба продемонструвати муки душі, а для цього треба вміти грати...». [9, с.63]

Видатним українським педагогом-новатором, який дуже багато уваги приділяв питанню становлення образу вчителя в освітній системі був Василь Олександрович Сухомлинський. Створив цілу низку праць, присвячених педагогічній діяльності та розгляду цілісного образу вчителя, зокрема «Серце віддаю дітям», де розповідав про власний досвід професії педагога, особливості роботи з учнями та давав цінні поради майбутнім вчителям, що і досі вражають своєю сучасністю. Не менш відомою є праця педагога «Сто порад учителям», в якій автор дає важливі поради нинішнім та майбутнім вчителям та розповідає про основні аспекти роботи вчителя з учнями. У роботі «Методика виховання колективу» педагог описував основні шляхи взаємозв'язку педагогічного та учнівського колективу, методи знаходження розуміння та взаємоповаги. [3, с.27] Певні погляди на образ вчителя у Сухомлинського переплітаються з ідеями Костянтина Дмитровича Ушинського. Це відомий педагог, письменник. Створив велику низку наукових праць про педагогічну діяльність, а саме «Людина як предмет виховання», «Про користь педагогічної літератури», «Про народність у громадському вихованні», «Про елементи школи», «Проект учительської семінарії», «Праця в її психічному і виховному значенні», «Дитячий світ» та інші. Основні педагогічні погляди науковця полягали в досконалому вивченні психологічних, психічних та фізичних законів розвитку дитини. Ушинський вважав, що вчитель-це творець, здатний вести за собою інших. Він має бути прикладом для дітей, максимально проявляти здібності та вміння в своїй професії. [8, с.56]

Йоганн Генріх Песталоцці є відомим швейцарським педагогом, основоположником народної школи, найвидатнішим представником світової демократичної педагогічної думки. Свій великий педагогічний досвід виклав у власній праці «Лінгард і Гертруда», «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лебедина пісня». Кардинально змінив зміст навчання початкової школи, додавши навчання рідної мови, арифметики, елементарної геометрії, географії, малювання, співи, гімнастичні вправи, історію. [5, с.89] Велику увагу приділяв фізичному та розумовому вихованню дітей, прагнув будувати систему навчання на чуттєвому пізнанні. Педагогів закликав розвивати свої задатки та здібності, які даються їм від народження. Мистецтво педагога дослідник порівнював з мистецтвом садівника, тому що сутність виховання вбачав у згоді з природою.

Не можемо не згадати також Фрідріха Адольфа Вільгельма Дістервега, який також увійшов в історію як видатний німецький педагог, дослідник та автор багатьох праць, де значну увагу приділяв вчителю як людині, що мала постійно розвиватись, зокрема «Керівництво до освіти німецьких вчителів». В книзі автор розповідав про те, що у кожного педагога з дитинства закладений потенціал, великий дух, завдяки якому легко визначити, чи здатна така людина бути вчителем, творцем власної справи. Цей потенціал необхідно самостійно розвивати, дотримуючись форм і методів виховання. [11, с.17] Серед відомих німецьких педагогів великий вклад в розвиток педагогіки зробив Йоганн Фрідріх Герbart. Його багаточисленні праці прославились на весь світ, такі як «Загальна педагогіка, виведена з мети виховання», «Підручник психології», «Листи про додаток психології до педагогіки», «Нарис лекцій з педагогіки». Вважав, що одним із головних здібностей педагога має бути уява, адже за основу брав учнів, для яких в процесі навчання важливо усі образи уявляти перед собою. Педагог має розвивати цю здібність і в себе, і в учнів для ефективного освітнього процесу. [12, с.42]

На сьогоднішній день педагогічна діяльність все більше і більше має свій розвиток. Сучасні педагоги продовжують займатися питанням вивчення здатності до вчителювання, порівнюючи образ вчителя з історичних епох та сьогодення, при цьому поєднуючи їх. Це Шалва Олександрович Амонашвілі, який створив спеціальні закони, принципи та заповіді для вчителя, якими він має керуватися у своїй педагогічній діяльності для того, щоб бути справжнім майстром своєї справи, а саме: вірити у безмежність дитини, у свої педагогічні здібності, в силу гуманного підходу до дитини. Це він виклав у своїй праці «Доброго дня, діти! Посібник для вчителя». [11, с.95] Виділимо також Лисенкову Софію Миколаївну, яка теж відноситься до педагогів-новаторів, що створила свої ідеї формування здатності до вчителювання, а саме: виховання вольових рис характеру, підтримка позитивних емоцій, розвиток уяви. Створила багато праць, які допоможуть майбутнім вчителям саморозвиватися. Це «Методом випереджуючого навчання: книга для вчителя», «Я читаю, я рахую, я пишу: як навчати дітей». [11, с.91]

Висновок. Можемо підсумувати те, що образ вчителя почав формуватися в різні історичні часи. Багато спільних та відмінних ознак є між педагогами стародавнього світу та сьогодення. Але, незважаючи на це, професія вчителя завжди залишається актуальною. Педагог— це всебічно розвинена особистість, яка володіє гострим розумом, сильною витримкою, словом та незламним характером. Це людина, що здатна зацікавити учнів, навчити їх розрізняти добро та зло, правильно користуватися інформацією, якою володіють і мати моральні та духовні цінності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Проблема розвитку здібностей та обдарованості у педагогічній теорії Я.А. Коменського. Вісник Житомирського державного університету. — 2004.
2. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність: Підручник. — Київ, 2003.
3. Кічук Н. Творча особистість учителя у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. 2002. №5.10-11.
4. Корсунський І. Вчення Аристотеля та його школи про Бога. — Харків. Олді, 1991.
5. Любар О.М. Історія з української педагогіки. — Київ, 2003.
6. Мельничук О.С. Історія педагогіки України. — Київ, 1998.
7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. — Харків, 2005.
8. Мосіященко В.А., Задорожна Л.В., Курак О.І. Ушинський про виховання. Історія педагогіки, с.79-92.
9. Нікітіна С.Г. Історія та сучасність трудового виховання школярів у педагогічній системі А.С. Макаренка. - 117 с.
10. Радциг С.І. Аристотель. Афінська політія. Вища школа, 1937. - 390 с.
11. Сисоєва С., Соколова І. Нариси з історії розвитку педагогічної думки. — Київ, 2003.
12. Фіцула М.М. Педагогіка. — Київ: Академвидав, 2007.
13. Ягулов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник. - Київ, 2002.

Рекомендує до друку науковий керівник професорка Петухова Л.Є